

คู่สมรสไทย-เยอรมัน: การแลกเปลี่ยนชดเชยต่างตอบแทน และการพึ่งพาซึ่งกันและกัน

พัทยา เรือนแก้ว

นักวิจัยอิสระ

วารสารสังคมวิทยา มานุษยวิทยา 37(1): มกราคม - มิถุนายน 2561

บทความ

Thai-German Marriages: Reciprocal compensatory exchange and interdependence

Pataya Ruenkaew

independent researcher

contact: pataya@gmx.com

บทความนี้เป็นการนำเสนอภาพของคู่สมรสไทย-เยอรมันในแง่ภูมิหลังทางสังคม-เศรษฐกิจ และแรงจูงใจในการตัดสินใจแต่งงานซึ่งนำไปสู่การย้ายถิ่นผ่านการสมรส โดยอ้างอิงบางส่วนของข้อมูลและข้อค้นพบจากการศึกษาภาคสนามเพื่องานวิจัยที่ผ่านมาของผู้เขียน ซึ่งครอบคลุมช่วงเวลา 3 ทศวรรษ ได้แก่ ค.ศ. 1989 ค.ศ. 1995-1997 และ ค.ศ. 2008-2009 แม้โดยทั่วไปจะมีภาพตายตัวเกี่ยวกับคู่สมรสไทย-เยอรมันอันสืบเนื่องมาจากบริบทในการทำความรู้จักและระยะเวลาที่ค่อนข้างจำกัดในการเรียนรู้กันก่อนแต่งงาน และโดยเฉพาะแรงจูงใจในการตัดสินใจแต่งงานที่แตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาข้อมูลเชิงประจักษ์จากการศึกษาของผู้เขียน ผ่านกรอบแนวคิดการแลกเปลี่ยนชดเชยต่างตอบแทน และการพึ่งพาซึ่งกันและกัน พบว่ากระบวนการตัดสินใจแต่งงานของคู่สมรสไทย-เยอรมัน ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนชดเชยต่างตอบแทนในแง่ของความคาดหวังที่หญิงไทยและสามีเยอรมัน คาดว่าจะได้รับเมื่อแต่งงานกัน และในกรณีที่มีความคาดหวังดังกล่าวพัฒนาไปสู่ความสัมพันธ์ที่ต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างคู่สมรส ก็จะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้คู่สมรสพึงพอใจในการใช้ชีวิตคู่และส่งผลให้ชีวิตสมรสดำรงอยู่ได้อย่างยืนยาว

คำสำคัญ: คู่สมรสไทย-เยอรมัน, การแต่งงานข้ามชาติ, การแลกเปลี่ยนชดเชยต่างตอบแทน, การพึ่งพาซึ่งกันและกัน

บทคัดย่อ

ABSTRACT

This article presents an overview of Thai-German marriage, focusing on socio-economic backgrounds and motives for marriages between Thai women and German men. The discussion draws on data and findings from three of the author's previous field researches which span over the past three decades: in 1989, 1995-1997, and 2008-2009. The common stereotypes of Thai-German couples are often associated with the contexts of their first encounters, their brief premarital relationship, and particularly their contrasting marriage motives. However, reconsidering the author's empirical study within the frameworks of reciprocal compensatory exchange and interdependence theories, the article illustrates how their marriage decisions exemplify the processes of reciprocal compensatory exchange driven by their disparate anticipations of marriage lives. In many cases, such anticipations have developed into forms of interdependence between the spouses, and have consequently formed a basis of enduring marriages among the Thai-German couples.

keywords: Thai-German marriage, transnational marriage, reciprocal compensatory exchange, interdependence

ข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีเกี่ยวกับคนไทยในประเทศเยอรมนีแสดงให้เห็นว่า การย้ายถิ่นจากประเทศไทยมายังประเทศเยอรมนีมีมาตั้งแต่ปี 1960¹ โดยในช่วงเริ่มแรกจนถึงปี 1975 จำนวนชายและหญิงไทยที่พำนักอยู่ในเยอรมนีไม่ได้แตกต่างกันมากนัก (ชาย 1,004 คน และหญิง 988 คน) แต่ในขณะที่จำนวนชายไทยที่เดินทางเข้ามาและพำนักอยู่ในเยอรมนีมีอัตราเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยและค่อนข้างคงที่ จำนวนหญิงไทยที่เดินทางมาเยอรมนีกลับมีจำนวนเพิ่มขึ้น โดยในระยะเวลาเพียงห้าปีจนถึงปี 1980 ได้เพิ่มจำนวนขึ้นถึงสามเท่าตัวเป็น 3,298 คน และเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วภายหลังการรวมประเทศเยอรมนี คือเพิ่มจาก 8,959 คน ในปี 1988 เป็น 20,587 คน ในปี 1994²

ในช่วงต้นทศวรรษ 1980 นับเป็นยุคทองของธุรกิจจัดหาคู่หญิงไทยให้กับชายเยอรมัน รวมทั้งธุรกิจจัดหาหญิงไทยมาค้าบริการทางเพศ จำนวนหญิงไทยที่เพิ่มขึ้นอาจเนื่องมาจากมีช่องทางในการเดินทางเข้าประเทศผ่านธุรกิจดังกล่าว แม้อัตราการเพิ่มขึ้นจะเริ่มชะลอตัวลงตั้งแต่ปี 2003 เป็นต้นมา โดยเพิ่มขึ้นเฉลี่ยปีละประมาณ 1,000-2,000 คน แต่ก็ยังอาจกล่าวได้ว่าตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา การย้ายถิ่นจากประเทศไทยมายังเยอรมนีเป็นการย้ายถิ่นของผู้หญิง และส่วนใหญ่เป็นการย้ายถิ่นผ่านการสมรส (marriage migration) ดังข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีเมื่อสิ้นปี 2016 ที่ระบุว่าจากจำนวนคนไทยที่พำนักอยู่ในเยอรมนีทั้งสิ้น 58,765 คน เป็นผู้หญิงถึง 51,325 คน หรือร้อยละ 87.35 และเป็นผู้ชายเพียง 7,435 คน หรือร้อยละ 12.65 (Statistisches Bundesamt 2018) และร้อยละ 79.45 ของหญิงไทยที่มีสถานภาพสมรส หรือร้อยละ 56.28 ของประชากรหญิงไทยในเยอรมนีทั้งหมดเป็นคู่สมรสของชายเยอรมัน

อัตราการสมรสกับชายเยอรมันเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 1980 และเพิ่มสูงสุดในปี 2002 ก่อนจะลดลงเกือบครึ่งหนึ่งในเวลาเพียง 5 ปี ทั้งนี้เพราะกระบวนการตรวจสอบเพื่อ

¹ ในบทความนี้ผู้เขียนอ้างอิงระยะเวลาตามปีคริสต์ศักราช เพื่อให้สอดคล้องกับช่วงเวลาอ้างอิงจากเอกสารของหน่วยงานราชการสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี.

² ข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี และบางส่วนจากสำนักงานการปกครองของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ซึ่งผู้เขียนอ้างถึงใน Ruenkaew (2003).

ออกวีซ่าเข้าประเทศเยอรมนีที่เข้มงวดมากขึ้นตามกฎหมายว่าด้วยการย้ายถิ่นเข้าประเทศ (*Zuwanderungsgesetz* หรือ The Immigration Act ในภาษาอังกฤษ) ที่บังคับใช้ในปี 2005³ ตัวเลขการสมรสได้กลับมาเพิ่มขึ้นอีกครั้งนับจากปี 2008 เป็นต้นมา โดยในแต่ละปี จะมีการสมรสระหว่างชาวไทยกับเยอรมันมากกว่าหนึ่งพันคู่ (ดู Ruenkaew 2017, 255) และส่วนใหญ่จะเป็นคู่สมรสระหว่างหญิงไทยกับชายเยอรมัน ซึ่งก็คือคู่สมรสที่จะกล่าวถึง ในบทความนี้ และต่อไปจะใช้คำเรียกว่า “คู่สมรสไทย-เยอรมัน”

ในช่วงปลายทศวรรษ 1970 ที่เริ่มมีการย้ายถิ่นผ่านการสมรสมายังเยอรมนี เป็นช่วงเดียวกับที่เริ่มมีการรณรงค์ต่อต้านการค้าหญิงจากไทยและฟิลิปปินส์ สังคมเยอรมันขณะนั้นมองว่าหญิงไทยที่เดินทางมาแต่งงานในเยอรมนีผ่านการจัดการของสำนักงานจัดหาคู่ ก็เป็นส่วนหนึ่งของการค้าหญิงอีกรูปแบบหนึ่ง คู่สมรสไทย-เยอรมันจึงมักจะถูกกล่าวถึงในบริบท “การค้า (หญิง) เพื่อการแต่งงาน” (*Heiratshandel*) (Lipka 1985; agisra, Hg. 1990) หรือ “สินค้าความรัก” (*Ware Liebe*) (Renschler 1987) หรือ “คู่สมรสที่มีปัญหา” (*Problemehen*) (Eder-Jonas 1988) โดยไม่สนใจว่าหญิงไทยมองการเดินทางเข้ามาเยอรมนีและการแต่งงานกับสามีชาวเยอรมันอย่างไร ทำให้เกิดภาพตายตัว (*Klischee*⁴) ที่ถูกผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่องถึงทศวรรษ 1990 จนก่อให้เกิดข้อสงสัยว่าชีวิตสมรสของคู่สมรสไทย-เยอรมันจะยืนยาวหรือไม่

ผู้เขียนเห็นด้วยกับข้อเสนอว่าส่วนหนึ่งของงานเขียนก่อนหน้านี้ไม่ได้มาจากข้อมูลเชิงประจักษ์ หรือไม่ได้ให้ความสำคัญกับมาตรฐานการศึกษาวิจัยด้านสังคมศาสตร์ (Kleiber and Velten 1994, 35) นี่เองที่เป็นแรงบันดาลใจให้ผู้เขียนเริ่มการศึกษาเชิงประจักษ์เกี่ยวกับหญิงไทยและคู่สมรสไทย-เยอรมันในเยอรมนีในปี 1989 โดยศึกษาในบริบทการย้ายถิ่นข้ามชาติ อันโยงไปถึงการย้ายถิ่นผ่านการสมรส ผู้เขียนมองกระบวนการย้ายถิ่น

³ ครอบครัวกฎหมายสิทธิพำนัก (*Aufenthaltsgesetz* หรือ Residence Act ในภาษาอังกฤษ) ซึ่งระบุให้คู่หมั้นและคู่สมรสต่างชาติของชาวเยอรมันต้องสอบผ่านการทดสอบภาษาเยอรมันระดับ A-1 ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้จากบทความของ วรมน สิ้นสุวรรณ์ ใน *วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา ฉบับเดียวกันนี้*.

⁴ ตรงกับคำว่า cliché หรือ stereotype ในภาษาอังกฤษ.

ว่ามีพลวัตที่มีได้สิ้นสุดเมื่อเดินทางถึงปลายทาง แต่มีพัฒนาการที่ต่อเนื่อง จากการเฝ้าติดตาม คู่สมรสไทย-เยอรมันที่ได้สัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์ระหว่างทำงานให้คำปรึกษาคนไทย ในเยอรมนี พบว่าคู่สมรสไทย-เยอรมันจำนวนไม่น้อยใช้ชีวิตคู่ด้วยกันมานานกว่า 30 ปี⁵ ซึ่งเป็นสิ่งที่แย้งกับภาพตายตัวเกี่ยวกับคู่สมรสไทย-เยอรมัน

วัตถุประสงค์ของบทความนี้คือการนำเสนอภาพคู่สมรสไทย-เยอรมัน เริ่มตั้งแต่ภูมิหลังทางสังคมและเศรษฐกิจของคู่สมรส สาเหตุแรงจูงใจที่ทำให้ตัดสินใจแต่งงาน ซึ่งเป็นจุดก่อเกิด การย้ายถิ่นเพื่อการสมรส และเพื่อตอบสนองสลับเกี่ยวกับความยืนยาวของชีวิตคู่สมรสไทย-เยอรมัน ผู้เขียนจะอภิปรายถึงปัจจัยที่ทำให้คู่สมรสไทย-เยอรมันอยู่ด้วยกันอย่างยาวนาน โดยใช้กรอบแนวคิดการแลกเปลี่ยนชดเชยต่างตอบแทน (reciprocal compensatory exchange) (Merton 1941; Lautmann 1973) และการพึ่งพาซึ่งกันและกัน (interdependence) (Thibaut and Kelly 1959; Kelly and Thibaut 1978) โดยอ้างอิง บางส่วนของข้อมูลและข้อค้นพบจากการศึกษาภาคสนามในงานวิจัยของผู้เขียน 3 ชิ้น ใน 3 ช่วงเวลา ได้แก่ 1) งานศึกษาเกี่ยวกับสภาพชีวิตหญิงไทยที่สมรสกับชายเยอรมัน และความสัมพันธ์ในครอบครัวไทย-เยอรมัน ซึ่งเก็บข้อมูลในปี 1989 (Ruenkaew 1990) 2) งานศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นผ่านการสมรสของหญิงไทยที่ย้ายถิ่นมายังประเทศเยอรมนี ซึ่งเก็บข้อมูลระหว่างปี 1995-1997 (Ruenkaew 1998; 2003; พัทยา เรือนแก้ว 2541) และ 3) งานศึกษาเกี่ยวกับสิทธิของหญิงไทยกรณีเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติ ซึ่งเก็บข้อมูลระหว่างปี 2008-2009 (พัทยา เรือนแก้ว 2552) รวมทั้งข้อมูลจากการสังเกตการณ์ระหว่างทำงานให้คำปรึกษาคนไทยในเยอรมนีกว่า 30 ปี

ในการเก็บข้อมูลสำหรับงานวิจัยชิ้นที่หนึ่งและชิ้นที่สอง ผู้เขียนใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงอัตชีวประวัติ โดยใช้เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงบรรยาย (narrative interview) (Schütze 1977) ผู้ให้สัมภาษณ์ทุกท่านยินดีให้บันทึกเสียงการสัมภาษณ์ ซึ่งใช้เวลา 2-4 ชั่วโมง ส่วนการเก็บข้อมูลในงานวิจัยชิ้นที่สาม การสัมภาษณ์จะใช้เวลาระหว่าง 2-3 ชั่วโมง โดยในกรณี

⁵ ในขณะที่ชีวิตสมรสของคู่สมรสในเยอรมนียาวนานโดยเฉลี่ย 15 ปี นับตั้งแต่วันที่แต่งงานจนถึงหย่าขาดจากกัน ตามข้อมูลจากการสำรวจในปี 2016 โดยสำนักงานสถิติแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี (Statistisches Bundesamt 2017).

ที่ผู้เขียนทำการสัมภาษณ์เอง จะใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงอัตชีวประวัติตามเทคนิคการสัมภาษณ์เชิงบรรยาย พร้อมบันทึกเสียงไว้ ในส่วนที่ผู้ช่วยวิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์จะใช้แบบสัมภาษณ์สำหรับข้อมูลจากการสังเกตการณ์ระหว่างทำงานให้คำปรึกษาคนไทยจะเป็นเพียงการบันทึกการพูดคุย หรือสิ่งที่ผู้เขียนพบเห็น แต่ไม่ใช่การสัมภาษณ์เหมือนอย่างการเก็บข้อมูลในงานวิจัยทั้งสามชิ้นข้างต้น

กลุ่มประชากรตัวอย่างในงานวิจัยทั้งสามชิ้นประกอบด้วย *กลุ่มแรก* ผู้หญิงที่ย้ายถิ่นเข้ามาเยอรมนีด้วยการจัดการของสำนักงานจัดหาคู่ หรือได้รับการติดต่อชักชวนจากเพื่อนหรือญาติ ให้ได้แต่งงานกับชายชาวเยอรมัน รวมทั้งผู้หญิงที่เดินทางมาเยอรมนีภายหลังแต่งงานกับชายชาวเยอรมัน *กลุ่มที่สอง* ชายชาวเยอรมันที่แต่งงานหรือเคยแต่งงานกับหญิงไทย และ *กลุ่มที่สาม* ซึ่งเป็นกลุ่มประชากรตัวอย่างที่ผู้เขียนได้เพิ่มเข้ามาในงานวิจัยชิ้นที่สาม ได้แก่ หญิงที่เดินทางเข้ามาโดยมีนายหน้าพามาทำงานค้าบริการทางเพศ ในงานวิจัยชิ้นนี้ ทำการสัมภาษณ์เฉพาะหญิงไทยโดยไม่ได้สัมภาษณ์ชายเยอรมันที่เป็นสามี เพียงแต่สอบถามภูมิหลังทางสังคมและเศรษฐกิจของชายที่เป็นสามีจากผู้ให้สัมภาษณ์เท่านั้น รวมจำนวนผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมดจากงานวิจัยทั้งสามชิ้นเป็นหญิงไทย 70 คน ชายเยอรมัน 31 คน โดยจากจำนวนนี้เป็นคู่สมรสกัน 22 คู่ ทั้งนี้ ผู้เขียนพยายามเลือกกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ให้ครอบคลุมประชากรที่เดินทางมาเยอรมนีในช่วงเวลาที่หลากหลาย และผู้เขียนยังคงติดต่อกับผู้ให้สัมภาษณ์ทุกรายจนถึงปัจจุบัน ทำให้สามารถติดตามพัฒนาการชีวิตสมรสของผู้ให้สัมภาษณ์ เพื่อพิจารณาประกอบประเด็นอภิปรายต่อยอดในบทความนี้ได้

การแลกเปลี่ยนชดเชยต่างตอบแทน และ การพึ่งพาซึ่งกันและกัน: การสมรสในฐานะกระบวนการแลกเปลี่ยนทางสังคม

นักวิชาการหลายคน (เช่น Davis 1941; Eshleman 1985; Murstein 1980; Nakonezny and Denton 2008) มองว่าการเลือกคู่ ซึ่งรวมถึงการเลือกคู่ในการสมรสข้ามกลุ่ม (intermarriage) เป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนทางสังคม งานศึกษาเกี่ยวกับคู่สมรสต่างชาติพันธุ์ (inter-ethnic marriage) โดยเบอร์นาร์ด เมอร์สไตน์ (Bernard I. Murstein)

เสนอว่า ความเป็นไปได้ที่คนสองคนจะแต่งงานกันมักขึ้นอยู่กับ “ความรู้สึกถึงความเท่าเทียมในการแลกเปลี่ยน ที่บุคคลที่เกี่ยวข้องรู้สึกได้ในทุกขั้นตอนของการแลกเปลี่ยน” (Murstein 1980, 787) ซึ่งสอดคล้องกับที่งานศึกษาวิจัยคู่สมรสผสมในอินเดียโดยคิงสลีย์ เดวิส (Kingsley Davis) แสดงให้เห็นว่าในแบบแผนของการเลือกคู่ นั้น มักจะมีแง่มุมของการต่อรองและการแลกเปลี่ยนตอบแทนซึ่งกันและกันเพื่อให้เกิดความเท่าเทียม คู่สมรสจะแลกเปลี่ยน “ทรัพยากร” บนพื้นฐานของการคาดคำนวณความได้เปรียบเสียเปรียบ และความสมดุลของการแลกเปลี่ยน (Davis 1941, 386)

“ทรัพยากร” หรือสิ่งที่สามารถแลกเปลี่ยนได้ตามคำอธิบายของเดวิส มิได้จำกัดเฉพาะปัจจัยที่มาจากสถานะโดยกำเนิดหรือวรรณะเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความงาม ความอ่อนเยาว์ สติปัญญา ความร่ำรวย ความสำเร็จ ฯลฯ ตามแบบแผนนี้ สมาชิกของกลุ่มซึ่งมีสถานภาพทางสังคมต่ำ แต่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจที่ดีและมั่นคง อาจแต่งงานกับสมาชิกของกลุ่มที่มีสถานภาพทางสังคมสูงกว่าแต่สถานภาพทางเศรษฐกิจด้อยกว่า ในที่นี้คู่สมรสจะแลกเปลี่ยนสิ่งที่ตนได้เปรียบ นั่นคือสถานภาพทางเศรษฐกิจแลกกับสถานภาพทางสังคม โรเบิร์ต เมอร์ตัน (Robert K. Merton) และฟร็องซัวส์ เลาท์มันน์ (Françoise Lautmann) เรียกกระบวนการนี้ว่า “การแลกเปลี่ยนชดเชยต่างตอบแทน” (Merton 1941; Lautmann 1973) อันเป็นกระบวนการที่คนหรือกลุ่มคนพยายามใช้ประโยชน์จาก “ข้อได้เปรียบ” ของกลุ่มตน เพื่อแลกเปลี่ยนให้ได้มาซึ่ง “ข้อได้เปรียบ” ของอีกกลุ่มหนึ่ง (Lautmann 1973, 112-114)

งานศึกษาของเจสสิก้า คอลเลตต์ (Jessica Collett) และเจด อเวลิส (Jade Avelis) พบว่าคู่สมรสที่มีความสัมพันธ์ในลักษณะที่มีการแลกเปลี่ยนชดเชยต่างตอบแทน จะมีความสุขและพึงพอใจในชีวิตสมรสมากกว่าคู่สมรสที่มีความสัมพันธ์ที่ต้อง “ต่อรองกัน” (Collett and Avelis 2011) การแลกเปลี่ยนชดเชยต่างตอบแทนเป็นรูปแบบหนึ่งของความสัมพันธ์ที่ต้องพึ่งพาซึ่งกันและกัน ซึ่งถือว่าเป็นการรักษาความสัมพันธ์หรือการมีปฏิสัมพันธ์กับคนใกล้ชิดที่ดีที่สุด (Goldsmith 2011) แนวคิดที่ว่าด้วยการพึ่งพาซึ่งกันและกันเป็นกรอบแนวคิดที่สำคัญในการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและระหว่างกลุ่ม รวมทั้งคู่สมรส (Van Lange and Balliet 2015)

ในบทความนี้ ผู้เขียนอ้างอิงกรอบการอภิปรายว่าด้วยการพึ่งพาซึ่งกันและกันจากข้อเสนอของจอห์น ธีโบต์ (John Thibaut) และแฮโรลด์ เคลลี (Harold Kelly) ที่มองว่าความสัมพันธ์ของคู่สมรสตั้งอยู่บนปฏิสัมพันธ์ที่ทั้งสองมีต่อกัน และการให้คุณค่าต่อปฏิสัมพันธ์ดังกล่าว ด้วยการชั่งน้ำหนักระหว่างสิ่งที่ต้องเสียไปกับรางวัล / ผลประโยชน์ที่จะได้รับ โดยใช้เกณฑ์มาตรฐานของแต่ละคน (Thibaut and Kelly 1959; Kelly and Thibaut 1978) ทั้งนี้ คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอยู่ในฐานะที่จะเรียกร้อง “รางวัล / ผลประโยชน์” จากอีกฝ่าย หรือปฏิเสธที่จะไม่ให้ “รางวัล / ผลประโยชน์” กับอีกฝ่าย ไปจนถึงอาจสนับสนุนส่งเสริม หรือขัดขวางไม่ให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับ “รางวัล / ผลประโยชน์” นั้นๆ ในแง่นี้ การที่คู่สมรสจะยอมรับการแลกเปลี่ยนที่ไม่เท่าเทียมกันได้มากน้อยเพียงใด จึงขึ้นอยู่กับว่าคู่สมรสนั้นสามารถเข้าถึงและควบคุม “ทรัพยากร” หรือสิ่งที่ปรารถนาได้หรือไม่ มากน้อยแค่ไหน หรือสิ่งที่ปรารถนานั้นมีคุณค่าหรือความหมายต่อคู่สมรสอย่างไร ยิ่งคู่สมรสเข้าถึง “สิ่งที่ปรารถนา” ยากเท่าไร สิ่งนั้นก็จะมีคุณค่ากับคู่สมรสมากขึ้น (Safilios-Rothschild 1976, 357) และดังนั้น ความสัมพันธ์ที่ต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ชีวิตสมรสยาวนาน

จากกรอบแนวคิดดังกล่าว จะเห็นว่ากระบวนการตัดสินใจแต่งงานของคู่สมรสไทย-เยอรมัน ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนชดเชยต่างตอบแทน โดยสามารถพิจารณาจากความคาดหวังที่หญิงไทยและสามีเยอรมันคาดว่าจะได้รับเมื่อแต่งงานกัน และในกรณีที่มีความคาดหวังดังกล่าวพัฒนาไปสู่ความสัมพันธ์ที่ต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างคู่สมรส ก็อาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้คู่สมรสพอใจในการใช้ชีวิตคู่ และส่งผลให้ชีวิตสมรสดำรงอยู่ในส่วนต่อไป ผู้เขียนจะได้นำเสนอข้อมูลเชิงประจักษ์ประกอบกรอบการอภิปรายสองประเด็นหลักข้างต้น โดยเริ่มจากนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับภูมิหลังของกลุ่มประชากรตัวอย่างคู่สมรสหญิงไทยและชายเยอรมัน โดยเฉพาะที่เป็นปัจจัยสนับสนุนการตัดสินใจแต่งงานของคู่สมรสไทย-เยอรมัน ข้อมูลดังกล่าวจะเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ผ่านสองกรอบแนวคิดหลักดังที่ผู้เขียนได้อภิปรายในตอนท้ายของบทความ

คู่สมรสไทย-เยอรมัน: ภูมิหลังชีวิตของภรรยาชาวไทยและสามีชาวเยอรมัน

ภรรยาชาวไทยของชายเยอรมัน

ดังกล่าวไว้ตอนต้นแล้วว่า ผู้เขียนได้สัมภาษณ์ผู้หญิงไทยที่เดินทางมาเยอรมนีในช่วงเวลาต่างๆ กัน โดยอาจแบ่งกลุ่มตามช่วงเวลาได้ดังนี้ *กลุ่มแรก* เดินทางเข้ามาในช่วงปลายทศวรรษ 1970 (9 คน ยังมีชีวิตอยู่ถึงปัจจุบัน 7 คน) *กลุ่มที่สอง* เดินทางเข้ามาในช่วงทศวรรษ 1980 (20 คน) *กลุ่มที่สาม* เดินทางเข้ามาในช่วงทศวรรษ 1990 (18 คน) *กลุ่มที่สี่* เดินทางเข้ามาในช่วงปี 2001-2004 (11 คน) และ *กลุ่มที่ห้า* เดินทางเข้ามาในช่วงปี 2005-2009 หรือช่วงที่มีการบังคับใช้กฎหมายว่าด้วยการย้ายถิ่นเข้าประเทศฉบับใหม่ (12 คน) เมื่อพิจารณาจากปีที่เดินทางเข้าเยอรมนี จะพบว่าหญิงไทยที่อยู่เยอรมนีนานที่สุดคือ 42 ปี น้อยที่สุดคือ 11 ปี ปัจจุบันพวกเขามีอายุระหว่าง 30-78 ปี โดยผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ยังใช้ชีวิตคู่อยู่กับสามีจนถึงปัจจุบัน (ค.ศ. 2018) มีเพียงสิบคนที่หย่าร้าง และอีกสองคนที่สามีเสียชีวิต

ผู้หญิงที่เดินทางเข้ามาในช่วงแรกๆ มักจะมีพื้นเพมาจากชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือเป็นส่วนใหญ่ ต่อมาจึงมีผู้หญิงเดินทางมาจากภาคเหนือตอนล่าง ภาคกลาง ตอนบน และภาคใต้ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการส่งเสริมการท่องเที่ยว ส่วนใหญ่ของผู้หญิงที่ให้สัมภาษณ์ทั้งหมด จบการศึกษาระดับประถมศึกษาตามเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ รองลงมาเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โดยมีผู้หญิงที่จบมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือสายอาชีพระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.)/ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) และวิทยาลัยครูอยู่ไม่ถึง 5 คนในแต่ละกลุ่ม และเริ่มพบว่าผู้หญิงไทยที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีเดินทางเข้ามาเยอรมนีตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1990 แต่มีจำนวนไม่ถึง 10 คน⁶

อาชีพดั้งเดิมก่อนย้ายถิ่นของผู้ให้สัมภาษณ์ที่เดินทางเข้าเยอรมนีตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1970 ถึงปลายทศวรรษ 1990 แบ่งได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มที่ประกอบอาชีพค้าบริการ

⁶ ดูแนวโน้มของภูมิหลังด้านระดับการศึกษาของคนไทยที่ย้ายถิ่นผ่านการสมรสมาเยอรมนี ภายหลังการประกาศใช้กฎหมายว่าด้วยการย้ายถิ่นเข้าประเทศ ค.ศ. 2005 ได้จากบทความของ วรมน สิ้นสุวรรณ ใน *วารสารสังคมวิทยา มานุษยวิทยาคับเคียงกัน*นี้.

ทางเพศ โดยเฉพาะที่ให้บริการสำหรับชายต่างชาติ และกลุ่มที่ประกอบอาชีพอื่นๆ ได้แก่ ค้าขาย ทำงานโรงงานอุตสาหกรรม ช่างเสริมสวย ช่างตัดเย็บเสื้อผ้า นักร้อง พนักงานโรงแรม ครู หรือประกอบอาชีพส่วนตัว เช่น เปิดร้านซักรีด เป็นต้น ส่วนผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเดินทางเข้าเยอรมนีตั้งแต่ปี 2001 ไม่พบหญิงที่เคยประกอบอาชีพค้าบริการทางเพศ แต่จะพบกลุ่มที่ประกอบอาชีพอื่นๆ ได้แก่ พนักงานบริษัท ทำงานโรงงานอุตสาหกรรม ทำร้านอาหาร เป็นต้น

ณ ช่วงที่ทำการสัมภาษณ์ (ค.ศ. 1989, 1995-1997 และ 2008-2009) ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ เช่น ทำความสะอาด ทำงานโรงงานอุตสาหกรรม พนักงานบริษัท หรืองานที่เป็นผู้ช่วยทั่วไป ซึ่งเป็นงานที่ได้รับรายได้ขั้นต่ำ ไม่ต้องจ่ายเบี้ยประกันสวัสดิการสังคม มีบางส่วนที่เป็นแม่บ้าน ไม่ได้ประกอบอาชีพ และอีกห้าคนเป็นเจ้าของกิจการ ได้แก่ รับตัดเย็บเสื้อผ้า (2 คน) เป็นเจ้าของร้านจำหน่ายชุดเจ้าสาว (1 คน) ร้านนวดไทย (1 คน) และทำสวนปลูกผักขาย (1 คน) ปัจจุบันหลายคนโดยเฉพาะที่เดินทางเข้ามาก่อนปี 2000 ได้เกษียณจากการทำงานแล้ว ส่วนผู้ที่ยังคงทำงานอยู่ ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเดิม ยกเว้นบางคนที่เปลี่ยนสายงาน นอกจากนี้ มีผู้ให้สัมภาษณ์ที่เดินทางเข้ามาประกอบอาชีพค้าบริการทางเพศในช่วงก่อนปี 1983 (2 คน) และหลังปี 2001 (4 คน) โดยข้อมูลจากการสังเกตการณ์ของผู้เขียนพบว่าในช่วง 15 ปีหลัง มีหญิงไทยที่จบระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่าเข้ามาทำงานดังกล่าวด้วย

เมื่อพิจารณาจากภูมิหลังชีวิต อาจกล่าวได้ว่าหญิงไทยในเยอรมนีที่ย้ายถิ่นผ่านการสมรสส่วนมากเป็นหญิงที่เคยผ่านการสมรสมาแล้วมากกว่าหญิงโสด และส่วนใหญ่เป็นแม่ที่ต้องเลี้ยงดูลูกโดยลำพัง ประกอบด้วย 1) หญิงที่เคยแต่งงานหรืออยู่กินฉันสามีภรรยา กับชายไทยมาก่อน แต่ได้เลิกรา หย่าร้าง หรือเป็นหม้าย และมีลูกที่ตนรับผิดชอบเลี้ยงดูโดยลำพัง 2) หญิงบริการทางเพศที่ให้บริการแก่ชาวต่างชาติ ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นแม่ที่ต้องเลี้ยงดูลูกโดยลำพังมาก่อนที่จะเดินทางเข้าสู่ชีวิตอาชีพนี้ ทั้งนี้ ส่วนใหญ่ของผู้ให้สัมภาษณ์ที่รับผิดชอบเลี้ยงดูลูกจากการสมรสในอดีต แม้ว่าในเวลาต่อมาส่วนใหญ่จะมีลูกกับสามีชาวเยอรมันก็ยังมักนำลูกที่เกิดในประเทศไทยมาอยู่กับตนในเยอรมนีด้วย

สามีชาวเยอรมันของหญิงไทย⁷

ดังกล่าวแล้วว่า ในช่วงปลายทศวรรษ 1970 การย้ายถิ่นเพื่อการแต่งงานของหญิงไทยมายังเยอรมนีมักถูกมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการค้าหญิง หญิงไทยถูกตีตราว่าเป็น “เมียสังทางโปรษณีย์” (*Katalogsbraut*) หรือเป็นผู้ที่จัดทะเบียนสมรสกับชายชาวเยอรมันเพื่อที่จะไปค้าบริการทางเพศ ในขณะเดียวกันก็เกิดภาพตายตัวของชายเยอรมันที่แต่งงานกับหญิงไทยว่าเป็นผู้ที่ “ชื้อ” ภรรยา เป็น “คนแก่หรือพิการที่ต้องการคนดูแล” (*ältere oder hilfebedürftige Männer*) หรือแม้แต่เป็น “ชายเหลือเดนที่ไม่มีหญิงเยอรมันต้องการ” (*Ladenhüter des Heiratsmarkts*) ดังที่มักปรากฏอยู่ในเอกสารขององค์กรณรงค์ด้านต่อต้านการค้าหญิง (ดู agisra 1990; Heine-Wiedenmann and Ackermann 1992) อย่างไรก็ดี ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ชายชาวเยอรมัน รวมทั้งข้อมูลจากการสังเกตการณ์พบว่า ชายเยอรมันที่แต่งงานกับหญิงไทยนั้นมีหลากหลายกลุ่ม และไม่ได้มีลักษณะเฉพาะเจาะจง ไม่ว่าจะเป็นพิจารณาจากระดับการศึกษาที่มีตั้งแต่ระดับประถม มัธยม การศึกษาสายอาชีพ จนถึงระดับมหาวิทยาลัย หรือแม้แต่ด้านการงานอาชีพก็มีความหลากหลายเช่นเดียวกัน ตั้งแต่เป็นผู้ใช้แรงงาน ช่าง พนักงานหน่วยงานต่างๆ และหลายคนมีกิจการของตนเอง

ภาพตายตัวอีกภาพหนึ่งเกี่ยวกับคู่สมรสไทย-เยอรมันคือ “ชายสูงอายวย้ายเกษียณกับสาวไทยวัยแรกรุ่น” ซึ่งงานวิจัยของผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นว่าภาพตายตัวนี้เป็นจริงเพียงบางส่วน กล่าวคือ แม้ส่วนใหญ่ของคู่สมรสฝ่ายชายชาวเยอรมันจะอายุมากกว่าหญิงไทยตั้งแต่ 5-29 ปี (Ruenkaew 2003, 267-269⁸) แต่ก็มีหลายคู่ที่ฝ่ายหญิงชาวไทยอายุมากกว่า นอกจากนี้ อายุของหญิงไทย ณ เวลาที่สมรสกับสามีเยอรมันมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 32 ปี และมีหลายคู่ที่ผู้หญิงเดินทางไปแต่งงานเมื่ออายุมากกว่า 40 ปี จึงไม่ได้เป็นไปดังภาพตายตัวที่มองว่าเป็นการแต่งงานของหญิงสาวไร้ประสบการณ์กับชายแก่รุ่นพ่อ

⁷ เนื้อหาในส่วนนี้พัฒนาจากข้อมูลและบางส่วนของประเด็นที่น่าสนใจในบทความ “หญิงไทยในเยอรมนี: ศึกษากรณีการย้ายถิ่นโดยใช้การแต่งงานเป็นเครื่องมือ” (พัทยา เรือนแก้ว 2541) และรายงานการวิจัยของผู้เขียน เรื่อง *Heirat nach Deutschland: Motive und Hintergründe thailändisch-deutscher Eheschließungen* (Ruenkaew 2003).

⁸ และข้อมูลเพิ่มเติมจากการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยในปี 2008.

ประเด็นสำคัญในแง่อายุของกลุ่มสมรสฝ่ายชายชาวเยอรมัน ได้แก่ อายุเมื่อแต่งงานมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 38 ปี ซึ่งสูงกว่าอายุโดยเฉลี่ยเมื่อแต่งงานของชายเยอรมันทั่วประเทศ (32.8 ปี) และเมื่อแยกกลุ่มตามสถานภาพการสมรสก่อนที่จะแต่งงานกับหญิงไทย ไม่ว่าจะเป็นผู้มีสถานภาพโสด หย่าร้าง หรือเป็นหม้าย จะเห็นว่ามีอายุเมื่อแต่งงานสูงกว่าชายเยอรมันทั่วไปเช่นกัน (ดู Ruenkaew 2003, 194-197) ทำให้เกิดสมมติฐานว่า ปัญหาในการหาคู่ที่เป็นคนชาติเดียวกันอาจเป็นหนึ่งในปัจจัยที่นำไปสู่การแต่งงานกับหญิงไทย ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาภูมิหลังและประสบการณ์ชีวิต อาจแบ่งกลุ่มของชายเยอรมันที่สมรสกับหญิงไทยได้เป็น 5 กลุ่มดังนี้

1) *ชายผู้เคยผิดหวังในความรัก* เป็นกลุ่มที่เคยแต่งงานหรือเคยใช้ชีวิตคู่กับหญิงเยอรมัน และมักเป็นฝ่ายที่ถูกผู้หญิงทอดทิ้งด้วยสาเหตุหลักๆ เช่น ฝ่ายชายไม่มีเวลาให้ครอบครัว บางรายมีอาชีพที่ต้องทำงานในวันหยุด เป็นเหตุให้ฝ่ายหญิงมีความสัมพันธ์ใหม่ กลายเป็นประสบการณ์เจ็บปวดที่ทำให้ชายเหล่านี้ไม่ต้องการมีคู่เป็นหญิงเยอรมันอีก นอกจากนี้ยังต้องรับภาระส่งเสียค่าเลี้ยงดูบุตรและอดีตภรรยาภายหลังการหย่าร้าง ซึ่งในหลายๆ กรณีก็เป็นอุปสรรคทำให้ไม่อาจมีคู่ครองใหม่ได้ ดังนั้นอายุเมื่อแต่งงานกับหญิงไทยของชายกลุ่มนี้จึงค่อนข้างสูง บางรายตัดสินใจแต่งงานภายหลังจากครองตัวเป็นโสดมากกว่าสิบปี นอกจากนี้จะเริ่มเบื่อชีวิตโสด ก็มักเป็นช่วงเวลาที่ย้ายชายหมดภาระภายหลังการหย่าร้าง ฐานะเริ่มมั่นคงพอสมควรแล้ว ชายกลุ่มนี้มักมีเพื่อนหรือญาติที่แต่งงานกับหญิงไทย การเห็นภาพชีวิตคู่ที่ราบรื่นของหญิงไทยกับชายเยอรมัน จึงเป็นปัจจัยอีกประการหนึ่งที่มีผลต่อการตัดสินใจแต่งงาน

2) *หนุ่มโสดสูงวัย* เป็นกลุ่มชายโสดที่แต่งงานกับหญิงไทยเมื่ออายุมากกว่า 30 ปี และบางรายอายุมากกว่า 50 ปีขึ้นไป โดยนอกจากไม่เคยแต่งงานแล้ว บางคนยังไม่เคยมีคนรักหรือเคยใช้ชีวิตคู่ร่วมกับผู้หญิงคนใดเลย เนื่องจากวิถีชีวิตไม่เปิดโอกาสให้มีการติดต่อทางสังคมซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งนำไปสู่การพบปะคู่ครอง เช่น หน้าที่การทำงานทำให้ไม่มีเวลาที่จะสร้างหรือรักษาความสัมพันธ์กับใครสักคน หลายคนอาศัยอยู่ในชนบทห่างไกลจากเมือง และมักใช้ชีวิตโดดเดี่ยวอยู่กับครอบครัวที่นั่น ที่สำคัญหลายคนเป็นคนขี้อาย ไม่ค่อยกล้าที่จะเป็นฝ่ายเริ่มต้นสร้างความสัมพันธ์กับผู้หญิง จึงต้องใช้บริการจากสำนักงานจัดหาคู่ หรืออาศัย

การแนะนำของเพื่อน คนรู้จัก หรือเพื่อนร่วมงานที่มีภรรยาเป็นคนไทย หรือบางคนก็เลือกใช้ “การท่องเที่ยวทางเพศ” เป็นหนทางในการหาคู่ตามที่เพื่อนแนะนำ

3) *ชายที่รูปร่างหน้าตาไม่น่าดึงดูดความสนใจ* เป็นกลุ่มที่ส่วนใหญ่มีลักษณะทางกายภาพสอดคล้องกับภาพตายตัวของ “นักท่องเที่ยวทางเพศ” คือค่อนข้างสมบูรณ์ ลงพุง ซึ่งเมื่อใช้ชีวิตอยู่ในสังคมเยอรมัน หลายคนมักถูกมองด้วยสายตาเหยียดหยัน เป็นตัวตลก แต่เมื่อเดินทางมาประเทศไทย โดยเฉพาะเมื่อพบกับหญิงที่ให้บริการทางเพศ จะได้รับการปฏิบัติที่เกือบจะตรงกันข้าม กล่าวคือ ได้รับการเอาอกเอาใจ ซึ่งหากมองจากมุมมองของหญิงผู้ให้บริการฯ นี่คือการให้บริการที่เธอจะได้รับค่าตอบแทน แต่ชายเยอรมันเหล่านี้มักหลงรัก และต้องการแต่งงานกับหญิงไทยที่เขาพบ เพราะเธอทำให้เขามีความรู้สึกรับได้รับการยอมรับ และได้พบคนที่จะมาเป็นคู่ครองดังที่เคยแสวงหา

4) *หนุ่มที่สนใจชื่นชมในวัฒนธรรมอื่น* เป็นกลุ่มที่มีความไม่พอใจกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมความเป็นอยู่ในเยอรมนีที่เข้มงวด เร่งรีบ เคร่งเครียด เต็มไปด้วยกฎเกณฑ์ หลายคนไม่พึงพอใจในชีวิตของตนเอง โหยหารูปแบบวัฒนธรรมในอุดมคติ มีความสนใจในวัฒนธรรมอื่น โดยเฉพาะวัฒนธรรมเอเชีย หลายคนในกลุ่มนี้เคยเดินทางมาท่องเที่ยวประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมทั้งประเทศไทย ทำให้ได้พบกับหญิงไทยซึ่งเป็นผู้หญิงจากวัฒนธรรมอื่นตามอุดมคติ และหลายคนได้รับการทาบทามจากเพื่อนหรือคนรู้จักที่ต้องการหาคู่แต่งงานให้กับหญิงไทย

5) *การพบรักกับหญิงไทยคือความบังเอิญ* เป็นกลุ่มที่เคยผ่านการหย่าร้างหรือใช้ชีวิตโสดมานาน แต่มองว่าการพบและได้แต่งงานกับหญิงไทยเป็นความบังเอิญมากกว่าการจงใจ กล่าวคือ พวกเขาได้พบหญิงไทยในช่วงที่ต้องการใครสักคนเป็นเพื่อนร่วมชีวิต โดยหลายคนกล่าวว่าหากในช่วงเวลานั้นๆ ได้พบกับหญิงชาติอื่นที่มีลักษณะนิสัยคล้ายคลึงกับภรรยาชาวไทยของเขา เขาอาจจะแต่งงานกับผู้หญิงคนนั้นได้เช่นกัน การพบกันของคู่สมรสไทย-เยอรมันในกลุ่มนี้จึงมักเป็นการพบและรู้จักกันเองโดยไม่มีใครช่วยแนะนำ โดยส่วนหนึ่งพบกับหญิงไทยที่อาศัยอยู่ในเยอรมนีก่อนแล้ว และบางรายเคยแต่งงานกับชายเยอรมัน แต่กำลังรอเวลาหย่า หรือหย่าแล้ว อีกส่วนหนึ่งได้พบกับหญิงไทยเมื่อไปท่องเที่ยวพักผ่อนที่ประเทศไทย

แรงจูงใจในการตัดสินใจแต่งงานของกลุ่มสตรีไทย-เยอรมัน

แรงจูงใจของหญิงไทยในการตัดสินใจแต่งงานกับชายเยอรมัน

เมื่อพิจารณาข้อมูลจากงานวิจัยของผู้เขียนที่ผ่านมาในภาพรวม อาจกล่าวได้ว่า หญิงไทยเดินทางไปเยอรมนีด้วยสาเหตุแรงจูงใจหลายประการ อย่างไรก็ตาม ผู้ให้สัมภาษณ์มักกล่าวถึงแรงจูงใจที่ทำให้ตัดสินใจแต่งงาน โดยเชื่อมโยงกับแรงจูงใจที่ทำให้ตัดสินใจเดินทางมาเยอรมนี กล่าวคือ พวกเธอมองการย้ายถิ่นมาเยอรมนีและการแต่งงานกับชายเยอรมันว่าเป็นโอกาสในการหางานและสร้างฐานะทางเศรษฐกิจให้มั่นคงเพื่อจุนเจือครอบครัว แม้เมื่อพิจารณาจากระดับการศึกษาหรือการประกอบอาชีพก่อนเดินทางมาเยอรมนีจะไม่อาจสรุปได้ว่าความยากจนเป็นปัจจัยหลัก แต่ก็อาจกล่าวได้ว่าความด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นเงื่อนไขจำกัดโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคม เป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้หญิงไทยตัดสินใจย้ายถิ่นผ่านการสมรสมายังเยอรมนี ดังจะเห็นได้จากแรงจูงใจของผู้ให้ข้อมูลแต่ละกลุ่มต่อไปนี้

1) หญิงไทยที่เคยผ่านการสมรสและรับผิดชอบเลี้ยงดูลูกโดยลำพัง ปัจจัยที่ผลักดันให้หญิงไทยกลุ่มนี้เดินทางไปต่างประเทศคือปัญหาในครอบครัว โดยพบว่าผู้ให้สัมภาษณ์กลุ่มนี้มักเดินทางไปเยอรมนีเมื่อความสัมพันธ์สิ้นสุดลง หลายคนใช้การย้ายถิ่นเป็นการหนีปัญหาที่บั่นทอนจิตใจ หรือแม้แต่หนีอดีตสามีที่คอยตามรังควาน และสำหรับบางราย การเดินทางไปเยอรมนีก็คือการพิสูจน์ให้สังคม (ส่วนใหญ่คืออดีตสามีหรือญาติของอดีตสามี) เห็นว่าสามารถแก้ปัญหาและบรรลุเป้าหมายได้ด้วยตนเอง แรงจูงใจอีกประการของหญิงไทยในกลุ่มนี้คือความต้องการที่จะสร้างฐานะทางเศรษฐกิจให้มั่นคงขึ้น โดยเฉพาะเพื่อการเลี้ยงดูลูก

2) หญิงบริการทางเพศ นอกจากเหตุผลในแง่รายได้แล้ว แรงจูงใจของหญิงไทยที่เลือกทำงานนี้ คือ ความหวังที่จะได้แต่งงานกับ “ชายต่างชาติที่ดีๆ มีฐานะ” (ยุพา วงศ์ไชย และคณะ 2531, 58; Ruengkaw 2003, 153) เนื่องจากเห็นแบบอย่างจากเพื่อนหรือญาติที่เป็นผู้ชักชวนซึ่งได้แต่งงานไปกับชายต่างชาติและกลับมาเยี่ยมบ้านเกิดในฐานะผู้ประสบความสำเร็จในชีวิต พวกเธอต้องการออกจากวงจรอาชีพนี้ เพราะไม่ต้องการแข่งขันกับเพื่อนร่วมอาชีพที่อายุน้อยกว่า (Ruengkaw 2003, 155) เมื่อตัดสินใจเดินทางมาแต่งงานกับ

ชายชาวต่างชาติ ส่วนใหญ่ของหญิงไทยกลุ่มนี้จะตั้งเงื่อนไขให้ชายเยอรมันรับผิดชอบค่าเลี้ยงดูแก่ครอบครัวของเธอด้วย (Ruenkaew 2003, 184)

3) หญิงโสดที่แสวงหาโอกาสเลื่อนชั้นทางสังคมและเศรษฐกิจ หญิงไทยกลุ่มนี้เป็นหญิงสาวที่ยังไม่เคยแต่งงานหรือมีคู่ครอง มักจะเป็นชนชั้นกลางระดับล่างที่อาจไม่ได้ประสบปัญหาทางเศรษฐกิจมากนัก แต่มีทัศนคติว่าเธอไม่มีโอกาสที่จะสร้างฐานะทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจตามที่ตนต้องการได้หากอาศัยอยู่ในประเทศไทย การเดินทางย้ายถิ่นเข้ามาเยอรมนีคือหนทางที่อาจจะสร้างโอกาสดังกล่าวให้กับเธอได้

แรงจูงใจอีกประการหนึ่งที่น่าไปสู่การเดินทางไปเยอรมนีและการตัดสินใจแต่งงานของหญิงไทย คือ ค่านิยมเกี่ยวกับ “เมืองนอก” (พทยา เรือนแก้ว 2541; Ruenkaew 2003) อันเป็นสัญลักษณ์แสดงสถานภาพทางสังคมที่ชนชั้นกลางระดับล่างอาจเข้าถึงได้ยากในประเทศไทย (พทยา เรือนแก้ว 2541, 155-156) ภาพของหญิงไทยที่แต่งงานกับชายต่างชาติและกลับมาเยี่ยมบ้านเกิดพร้อมความร่ำรวยตอกย้ำค่านิยมดังกล่าวนี้ โดยเฉพาะเมื่อเพื่อนและญาติต่างก็เลือกเส้นทางนี้ การเดินทางข้ามชาติเพื่อแต่งงานจึงไม่ใช่เรื่องแปลกอีกทั้งยังนำไปสู่ “การเลียนแบบ” ในกลุ่มผู้หญิงจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย (พทยา เรือนแก้ว 2552, 99; Ruenkaew 2003, 163) ทั้งนี้ หญิงไทยกลุ่มที่เคยเป็นหญิงบริการทางเพศให้เหตุผลที่เลือกแต่งงานกับชายเยอรมันว่าสามีชาวเยอรมันของเธอเป็น “ลูกค้า” ต่างชาติคนแรก หรือคนเดียวที่ขอเธอแต่งงาน ขณะที่การเดินทางมาเยอรมนีและแต่งงานกับคนเยอรมันของกลุ่มหญิงไทยผู้ให้สัมภาษณ์อีก 2 กลุ่ม เกิดขึ้นได้เพราะการจัดการของสำนักงานจัดหาคู่ หรือจากเครือข่ายทางสังคมที่อยู่ในเยอรมนี ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าเครือข่ายทางสังคมมีบทบาทต่อการย้ายถิ่นผ่านการสมรสของหญิงไทยในเยอรมนี (ดู พทยา เรือนแก้ว 2541; Ruenkaew 2003)

นอกจากนี้ การตัดสินใจแต่งงานกับชายเยอรมันยังเป็นหนึ่งในช่องทางที่หญิงไทยจะได้สิทธิพำนัก (residence permit) เพื่ออยู่อาศัยและทำงานในประเทศเยอรมนี โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับกลุ่มของหญิงไทยที่ตั้งใจมาทำงาน หรือมาค้าบริการทางเพศในเยอรมนี หรือแม้แต่หญิงไทยที่เคยแต่งงานกับชายเยอรมันและมีปัญหาหย่าร้าง หลายคนตัดสินใจแต่งงานกับชายเยอรมันก่อนที่สิทธิพำนักจะหมดอายุ (Ruenkaew 2003, 162)

แรงจูงใจของชายเยอรมันในการตัดสินใจแต่งงานกับหญิงไทย⁹

จากภูมิหลังชีวิตของชายเยอรมันที่แต่งงานกับหญิงไทยดังที่ได้นำเสนอไปข้างต้น จะเห็นว่าส่วนใหญ่ของกลุ่มชายเยอรมันที่ตัดสินใจแต่งงานกับหญิงไทย ประสบปัญหาการหาคู่ครองที่เป็นชาวเยอรมันด้วยกัน โดยมีทั้งผู้ที่ประสบปัญหาจากปัจจัยส่วนบุคคล และผู้ที่ขาดการติดต่อทางสังคมอันเป็นผลจากเงื่อนไขทางสังคม-เศรษฐกิจ ข้อจำกัดประการหลังนี้ถือว่าเป็นปัญหาของสังคมอุตสาหกรรมหรือสังคมสมัยใหม่ ซึ่งเป็นหนึ่งในปัจจัยที่ทำให้ชาวเยอรมันทั้งหญิงชายต้องใช้บริการหาคู่ทางหนังสือพิมพ์ (Berghaus 1987, 178) ในแง่นี้ แม้ว่าแรงจูงใจของการตัดสินใจแต่งงานในภาพรวมคือความต้องการที่จะมีคู่หรือเพื่อนร่วมชีวิต แต่ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ในบางกรณีก็ทำให้ไม่อาจสรุปได้ว่า ความต้องการดังกล่าวเป็นแรงจูงใจให้ชายเยอรมันเลือกแต่งงานกับเฉพาะหญิงไทย ทั้งในกรณีที่สำนักงานจัดหาคู่เป็นผู้จัดการทุกอย่างให้ กรณีการตัดสินใจแต่งงานเพื่อให้คู่รักชาวไทยได้สิทธิพำนักในฐานะภรรยา หรือกรณีของการพบรักในห้วงเวลาที่เหมาะสม ยกเว้นเพียงกลุ่มชายเยอรมันที่สนใจวัฒนธรรมอื่นที่มีแนวโน้มจะพึงพอใจผู้หญิงไทยหรือผู้หญิงเอเชียอยู่แล้ว

นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์ที่ผ่านมายังพบว่า มีชายเยอรมันบางคนเท่านั้นที่กล่าวว่า เขาตัดสินใจแต่งงานกับภรรยาไทยเพราะความรัก (Ruenkaew 2003, 229) อย่างไรก็ตาม ไม่ได้หมายความว่าอารมณ์ความรู้สึก ความชอบพอ จะไม่มีบทบาทในกระบวนการตัดสินใจ ชายเยอรมันหลายคนแสดงทัศนคติสอดคล้องกันว่าหญิงไทยที่เขาพบมีบุคลิกลักษณะเหมือนผู้หญิงในอุดมคติ ทั้งรูปลักษณ์เชิงกายภาพที่ดึงดูดใจ คือ ร่าเริงเล็ก น่ารัก ฉลาด เป็นคนสวย และมีความเป็นตัวของตัวเอง เปิดเผย ใจกว้าง มีน้ำใจ และที่สำคัญคือพวกเขามอบความเข้าใจและความรู้สึกอบอุ่นเมื่ออยู่ใกล้ให้กับพวกเขา

ความรู้สึกอบอุ่นและการมีคนที่เข้าใจดังที่กล่าวนี้ ค่อยๆ พัฒนาเป็นความพึงพอใจและเป็นปัจจัยสนับสนุนให้ตัดสินใจแต่งงานในที่สุด สำหรับกลุ่มผู้ชายที่แต่งงานกับอดีตหญิงบริการ

⁹ เนื้อหาในส่วนนี้พัฒนาจากข้อมูลและบางส่วนของประเด็นที่นำเสนอในบทความ "หญิงไทยในเยอรมนี: ศึกษากรณีการย้ายถิ่นโดยใช้การแต่งงานเป็นเครื่องมือ" (พัทยา เรือนแก้ว 2541) และรายงานการวิจัยของผู้เขียน เรื่อง *Heirat nach Deutschland: Motive und Hintergründe thailändisch-deutscher Eheschließungen* (Ruenkaew 2003).

ทางเพศที่เขาพบระหว่างท่องเที่ยว มักเริ่มจากความสัมพันธ์ที่เป็นลักษณะ “โสเภณีปลายเปิด” (open-ended prostitution) (Cohen 1996, 302) กล่าวคือเป็นความสัมพันธ์ที่เริ่มต้นด้วยบริการทางเพศแลกกับเงินตรา ก่อนที่จะพัฒนาเป็นความสัมพันธ์ระยะยาว ความผูกพันส่วนตัวซึ่งซับซ้อน สำหรับชายเยอรมันที่เป็นสามีของหญิงไทยกลุ่มนี้ ความรู้สึกในระยะแรกอาจเป็นเพียงความสงสัยที่เห็นว่าผู้หญิงต้องทำงานเพราะความยากจน แต่เมื่อใช้เวลาอยู่ร่วมกันมากขึ้น จากความสงสัยก็กลายมาเป็นความชอบพอและนำไปสู่การแต่งงานในที่สุด (ดู Ruenkaew 2003)

นอกจากแรงจูงใจส่วนบุคคลดังที่กล่าวไปแล้ว ยังมีปัจจัยภายนอกที่มีส่วนสนับสนุนหรือผลักดันให้ชายเยอรมันตัดสินใจแต่งงานกับหญิงไทย ได้แก่ เงื่อนไขด้านกฎหมาย โดยตลอด 3-4 ทศวรรษที่ผ่านมา มีชายเยอรมันกลุ่มที่เลือกจดทะเบียนสมรสตามกฎหมายเพื่อให้หญิงไทยได้สิทธิพำนักในเยอรมนี และได้รับการดูแลคุ้มครองตามกฎหมายในฐานะภรรยาของพลเมืองเยอรมัน ซึ่งรวมถึงการได้รับสวัสดิการสังคมจากรัฐ เช่น ประกันสุขภาพ หรือบำนาญในกรณีที่เป็นหม้าย (Ruenkaew 2003, 232-233) นอกจากนี้ ในช่วงสิบกว่าปีที่ผ่านมายังมีข้อมูลที่แสดงให้เห็นว่าเริ่มมีการจดทะเบียนเป็นคู่ชีวิตเพศเดียวกัน (same-sex partnership) ทั้งระหว่างชายไทยข้ามเพศกับชายเยอรมัน และระหว่างหญิงไทยกับหญิงไทยที่มีสิทธิพำนักในเยอรมนี แม้จะยังมีจำนวนไม่มากนัก แต่ก็อาจเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของกลุ่มคนที่ตัดสินใจแต่งงานด้วยแรงจูงใจด้านกฎหมายได้เช่นกัน

การแลกเปลี่ยนชดเชยต่างตอบแทน: กระบวนการตัดสินใจแต่งงานของคู่สมรสไทย-เยอรมัน

เมื่อพิจารณาว่าการเลือกคู่คือกระบวนการแลกเปลี่ยนทางสังคม อาจกล่าวได้ว่าแรงจูงใจที่ทำให้เกิดการแต่งงานระหว่างชายเยอรมันกับหญิงไทย ตั้งอยู่บนพื้นฐานการแลกเปลี่ยนชดเชยต่างตอบแทน โดยทั้งคู่ได้หยั่งน้ำหนักความได้เปรียบเสียเปรียบที่ตนจะได้รับจากการแต่งงานในระดับที่แต่ละฝ่ายพึงพอใจ อย่างไรก็ตาม ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิหลังชีวิตและแรงจูงใจในการตัดสินใจแต่งงานของหญิงไทยที่มีความคาดหวังจะยกฐานะทางเศรษฐกิจ และในทางปฏิบัติ

ที่ผู้หญิงต้องจากถิ่นกำเนิดมาปรับตัวเพื่อใช้ชีวิตในวัฒนธรรมอื่น ประกอบกับภูมิหลังชีวิตของชายเยอรมันที่มีข้อได้เปรียบทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งนักกิจกรรมสายสตรีนิยมมักมองว่าเป็นทรัพยากรที่ทำให้ผู้ชายมีอำนาจ และสามารถนำมาเป็นเงื่อนไขในการกดขี่ผู้หญิง (ดู agrisa 1990; Niesner et al. 1997) ทำให้ดูเหมือนว่าผู้หญิงจะเป็นฝ่ายเสียเปรียบมากกว่า และอาจเกิดคำถามว่า การแลกเปลี่ยนที่ชดเชยซึ่งกันและกันจะเกิดขึ้นได้อย่างไร เพื่อให้เกิดความเข้าใจในส่วนนี้ ขอยกตัวอย่างการตกลงก่อนการแต่งงานของคู่สมรสไทย-เยอรมัน 2 คู่ ดังต่อไปนี้

คู่สมรสคู่ที่ 1: “เมเนิร์ท”¹⁰ ต้องการมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นยั่งยืนซึ่งเขาหาไม่ได้จากหญิงเยอรมัน เขาคิดว่าความสัมพันธ์กับผู้หญิงไทยน่าจะเป็นไปได้มากกว่า จึงติดต่อสำนักงานจัดหาคู่และได้รู้จักกับ “วาสนา” ในเวลาต่อมา วาสนาเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ทำงานในโรงงานทอผ้า มีภาระต้องส่งเสียดูแลแม่ ก่อนที่จะตัดสินใจรับคำขอแต่งงาน วาสนายื่นเงื่อนไขให้เมเนิร์ทส่งเสียค่าเลี้ยงดูแม่ของเธอเป็นรายเดือน เมื่อเมเนิร์ทตอบตกลง วาสนาจึงลาออกจากการและแต่งงานกับเมเนิร์ท วาสนาสัญญากับตัวเองว่าจะต้องหาทางเรียนต่อหรือเพิ่มพูนคุณสมบัติเพื่อให้ได้งานที่ดีกว่าเดิม ซึ่งเป็นสิ่งที่เธอหาไม่ได้ในประเทศไทย (Ruenkaew 2003, 276)

คู่สมรสคู่ที่ 2: “มะลิ” เดินทางมาเยอรมนีด้วยความช่วยเหลือของญาติซึ่งเป็นหญิงไทยที่แต่งงานกับชายเยอรมัน วัตถุประสงค์หลักของเธอคือมาหาคู่เพื่อจะได้มีสิทธิอยู่อาศัยและทำงานในเยอรมนี ญาติจัดการลงโฆษณาหาคู่ให้มะลิทางหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น ในระหว่างนั้นมะลิทำงานในร้านนวดแผนไทยของญาติ จนกระทั่งได้รับการติดต่อจาก “ฮาร์ทมุต” หนุ่มโสดอายุ 55 ปี ที่ผ่านมาฮาร์ทมุตไม่มีโอกาสสร้างสัมพันธ์กับใคร เพราะหน้าที่การงานที่ขี้นไยเวลาส่วนตัวไปหมด ญาติของมะลิจัดการให้ทั้งสองคนทำความรู้จักและไปมาหาสู่กันได้ประมาณหนึ่งเดือน ฮาร์ทมุตก็ขอมะลิแต่งงาน มะลิต้องการทำงานนวดในร้านของญาติต่อไป เนื่องจากมีภาระต้องส่งเสียค่าเล่าเรียนให้กับลูกและยังมีหนี้สินในประเทศไทย แต่ขณะเดียวกันเธอก็จำเป็นต้องแต่งงานเพื่อให้ได้สิทธิพำนักรในเยอรมนี มะลิจึงต่อรองกับ

¹⁰ ชื่อบุคคลที่อ้างถึงในบทความนี้เป็นนามสมมติ เพื่อคุ้มครองความเป็นส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์.

ฮาร์ทมูทว่าจะแต่งงานด้วย หากฮาร์ทมูทยินยอมให้เธอยังคงทำงานที่ร้านนวดของญาติตั้งแต่วันจันทร์ถึงวันศุกร์ และจะกลับไปอยู่กับฮาร์ทมูทในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ ฮาร์ทมูทให้สัมภาษณ์ว่า เขารู้สึกว่ามะลิได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตและเป็นความสัมพันธ์ที่เขาโหยหา เขาต้องการใช้ชีวิตคู่กับมะลิและไม่ต้องการให้เธอกลับประเทศไทย เขาจึงยอมรับข้อเสนอของมะลิ

กรณีตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็น “การแลกเปลี่ยนชดเชยต่างตอบแทน” ในชีวิตคู่ ซึ่งไม่จำเป็นต้องเท่าเทียมกันเสมอไปทั้งในแง่คุณภาพและปริมาณ (Safilios-Rothschild 1976, 356) และสอดคล้องกับข้อค้นพบจากงานศึกษาของเดวิด โกลว์สกี (David Glowsky) ที่ชี้ให้เห็นว่าการแต่งงานเพื่อยกฐานะทางเศรษฐกิจเช่นในกรณีที่หญิงต่างชาติจากประเทศที่ฐานะทางเศรษฐกิจด้อยกว่าย้ายถิ่นมาแต่งงานกับชายเยอรมัน ผู้หญิงอาจต้องยอมแลกหรือยอมรับในเงื่อนไขบางอย่าง (Glowsky 2007, 299) อย่างไรก็ตามแนวคิดที่ว่าความรู้สึกต่อการแลกเปลี่ยนและต่อความเท่าเทียมหรือสมดุลในการแลกเปลี่ยนนั้น เป็นเรื่องของอัตวิสัยและการตีความ (Eshleman 1985, 61) ก็อาจต้องทำความเข้าใจว่าการประเมินการตัดสินใจแต่งงานกับชายเยอรมัน ขึ้นอยู่กับความรู้สึกและการตีความของหญิงไทยที่เป็นคู่สมรสว่าเป็นการแลกเปลี่ยนที่เป็นธรรมสำหรับเธอหรือไม่ ซึ่งอาจสอดคล้องหรือต่างจากการตีความของบุคคลภายนอกก็ได้

การพึ่งพาซึ่งกันและกัน: ปัจจัยที่ทำให้ชีวิตสมรสยืนยาว¹¹

แม้ว่าคู่สมรสไทย-เยอรมันจะมีแรงจูงใจของแต่ละฝ่ายแตกต่างกันดังได้กล่าวแล้ว แต่ข้อมูลจากการวิจัยของผู้เขียนที่พบว่าคู่สมรสจำนวนไม่น้อยที่ครองชีวิตคู่ได้ยืนยาว เช่น ข้อมูลจากงานศึกษาเมื่อปี 1994-1997 พบว่าค่าเฉลี่ยของชีวิตสมรสของคู่สมรสไทย-เยอรมันที่ให้สัมภาษณ์ทั้งหมดอยู่ที่ 7.3 ปี โดยคู่ที่มีชีวิตสมรสนานที่สุดได้ใช้ชีวิตร่วมกันมาถึง 18 ปี

¹¹ บางส่วนของข้อมูลที่นำมาอภิปรายในหัวข้อนี้อ้างอิงจากรายงานการวิจัยของผู้เขียน เรื่อง *Heirat nach Deutschland: Motive und Hintergründe thailändisch-deutscher Eheschließungen* (Ruenkaew 2003).

(Ruenkaew 2003, 263, 275) และยังคงใช้ชีวิตอยู่ด้วยกันจนปัจจุบัน (ปี 2018) จึงอาจกล่าวได้ว่าคู่สมรสไทย-เยอรมันมีชีวิตสมรสที่ยืนยาว โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับค่าเฉลี่ย 15 ปี ของชีวิตสมรสของคู่สมรสทั้งหมดในประเทศเยอรมนี และต่างจากความรับรู้ผ่านภาพตายตัวเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างหญิงไทยกับชายเยอรมัน ดังที่ผู้เขียนได้กล่าวถึงในตอนต้น

ในหัวข้อก่อนหน้านี้ ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นแล้วว่าแรงจูงใจและกระบวนการตัดสินใจแต่งงานของคู่สมรสไทย-เยอรมันตั้งอยู่บนพื้นฐานการแลกเปลี่ยนชดเชยต่างตอบแทน ในส่วนนี้ผู้เขียนจะได้อภิปรายให้เห็นถึงกระบวนการที่ความคาดหวังของคู่สมรสได้พัฒนาไปสู่ความสัมพันธ์ที่พึงพาซึ่งกันและกัน ซึ่งงานศึกษาก่อนหน้านี้ได้ชี้ให้เห็นบทบาทของความสัมพันธ์ที่พึงพาซึ่งกันและกันในคู่สมรสฟิลิปปินส์-เยอรมันด้วยเช่นกัน กล่าวคือ คู่สมรสจะมีความพึงพอใจต่อชีวิตสมรสราบเท่าที่ชายเยอรมันสามารถให้ความมั่นคงทางเศรษฐกิจกับผู้หญิงฟิลิปปินส์ และหญิงฟิลิปปินส์สามารถเอาใจใส่ดูแลสามีชาวเยอรมันและครอบครัวตามอุดมคติของชีวิตสมรสแบบดั้งเดิม (Beer 1996, 185) ในกรณีคู่สมรสไทย-เยอรมัน อาจเรียกได้ว่าเป็น “ความเหมาะสมลงตัว” (congruence) ของความคาดหวังที่คู่สมรสทั้งสองมีต่อกัน (Ruenkaew 2003) อันเป็นหนึ่งในปัจจัยที่ส่งผลให้ชีวิตสมรสดำรงอยู่ได้ในระยะยาว ดังจะได้กล่าวถึงต่อไป

สำหรับหญิงไทย ส่วนใหญ่เป็นฝ่ายที่ต้องพึ่งพิงชายเยอรมันในด้านกฎหมาย เศรษฐกิจ และสังคม เนื่องด้วยสถานภาพที่เป็นคนต่างด้าวจากประเทศที่ไม่ใช่สมาชิกสหภาพยุโรป จึงเป็นเรื่องยากมากที่จะได้สิทธิพำนักรักษาอาศัยอยู่และทำงานในเยอรมนี ในกรณีสิทธิพำนักรที่ได้อาจจากการสมรส ก็ยังมีเงื่อนไขที่ขึ้นอยู่กับสถานภาพการสมรส ซึ่งหากสิ้นสุดลงไปก่อนจะครบกำหนด 3 ปี สิทธิพำนักรที่ได้ก็จะหมดไป ทำให้หญิงไทยต้องระดับประคองชีวิตคู่ และด้วยข้อจำกัดด้านภาษาเยอรมันและความรู้เกี่ยวกับสังคมต่างถิ่น ทำให้หญิงไทยผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ต้องพึ่งพาชายเยอรมันผู้เป็นสามีในการติดต่อกับหน่วยงานราชการ การหางาน รวมทั้งในการปรับตัวเข้ากับสังคมที่ไม่คุ้นเคย

ส่วนฝ่ายชายชาวเยอรมันมักต้องพึ่งพาหญิงไทยในด้านอารมณ์ความรู้สึก ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ชี้ให้เห็นว่า ชายเยอรมันต้องการมีความรักและปรารถนาที่จะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด (Ruenkaew 2003, 229-230) จากคำให้สัมภาษณ์ของทั้งฝ่ายสามีและภรรยา

ดูเหมือนว่าชายเยอรมันจะเป็นฝ่ายรักหญิงไทยมากกว่า ในขณะที่หญิงไทยมักอธิบายความรู้สึกที่มีต่อสามีชาวเยอรมันว่าเป็นความสงสารมากกว่าความรัก (ดู Ruengkaw 2003, 287-290) ทำให้ความสัมพันธ์ของคู่สมรสไทย-เยอรมันอยู่ในรูปแบบเรียกว่า “รัก และเป็นที่รัก” (loving - being loved) (Safilios-Rothschild 1976, 356-357) โดยชายเยอรมันจะอยู่ในตำแหน่งผู้ที่ “รัก” ส่วนหญิงไทยจะอยู่ในตำแหน่ง “ผู้เป็นที่รัก” ซึ่งฝ่ายหญิงก็รู้สึกข้อได้เปรียบนี้และสามารถนำมาเป็นเครื่องต่อรองกับฝ่ายชายในความสัมพันธ์ที่ต้องพึ่งพิงซึ่งกันและกัน ดังกรณีตัวอย่างคู่ของ “ไชนซ์” และ “มาลา” ที่อยู่กินกันมาจนถึงปัจจุบัน (ปี 2018) เป็นเวลา 28 ปีแล้ว

ไชนซ์กำพร้าพ่อ มีกิจการด้านการจัดสวนและขายกล้วยไม้ อาศัยอยู่ในบ้านเดียวกับแม่ เขาไม่เคยมีคนรัก และไม่สามารถจะสร้างความสัมพันธ์กับหญิงคนไหนได้ เพราะแม่ที่คอยเจ้ากี้เจ้าการ ดูแลทุกอย่างในการใช้ชีวิต ในปี 1989 ภรรยาชาวไทยของเพื่อนได้แนะนำให้ไชนซ์ติดต่อกับมาลาผู้เป็นเพื่อนของเธอ ขณะนั้นมาลาทำงานอยู่ที่ประเทศซาอุดีอาระเบีย และตั้งความหวังที่จะมาหางานทำในเยอรมนีตามเรื่องราวที่ได้รับจากเพื่อนคนนั้น ไชนซ์และมาลาติดต่อกันทางจดหมายจนไชนซ์เริ่มชอบพอมาลา และต้องการให้เธอเดินทางมาเยอรมนี แต่ก่อนที่มาลาจะตัดสินใจเดินทางมาเยอรมนี เธอได้ตั้งเงื่อนไขให้ไชนซ์ส่งเสียลูกๆ ของเธอเป็นเงินเท่ากับรายได้ของเธอจากการทำงานในซาอุดีอาระเบีย ไชนซ์ยอมรับเงื่อนไขนี้ มาลาจึงได้เดินทางมาเยอรมนีในปี 1990 และสองเดือนหลังจากนั้นก็ได้แต่งงานกันก่อนที่วีซ่านักท่องเที่ยวของมาลาจะหมดลง

ภายหลังแต่งงาน ไชนซ์และมาลา ยังคงอาศัยอยู่ในบ้านพ่อแม่ของไชนซ์ โดยแม่ของไชนซ์ยังคงให้การดูแลไชนซ์เหมือนเดิม และต้องการให้มาลามารับช่วยกิจการสวนด้วย มาลาแสดงความไม่พอใจให้ไชนซ์รับทราบ แต่ไชนซ์ก็ทำได้เพียงรับฟังเพราะไม่ต้องการจะขัดแย้งกับแม่ เวลาผ่านไป 5 ปี มาลาได้สิทธิพำนักถาวร (permanent residence permit) ซึ่งเป็นสิทธิพำนักที่ไม่ขึ้นกับสถานภาพการสมรส และทำให้มาลามีสิทธิที่จะเป็นเจ้าของกิจการได้ตามกฎหมาย มาลาได้แสดงความประสงค์ที่จะเปิดร้านรับแก้เสื้อผ้า เพราะเธอเคยเป็นช่างตัดเสื้อมาก่อนและไม่ต้องการทำงานในสวน โดยยื่นเงื่อนไขว่าหากไชนซ์ไม่จัดการ เธอจะขอหย่าและกลับประเทศไทย ในที่สุดไชนซ์ได้ตกลงจัดการตามที่มาลาต้องการ อีกทั้งยัง

ช่วยเหลือเธอทั้งในด้านเงินลงทุนและการติดต่อกับหน่วยงานราชการเพื่อขออนุญาตเปิดกิจการร้านรับแก้เสื้อผ้า ซึ่งในอีกห้าปีต่อมาได้พัฒนามาเป็นร้านขายชุดเจ้าสาวพร้อมอุปกรณ์เกี่ยวกับการแต่งงาน¹²

เมื่อพิจารณาตามกรอบคิดว่าด้วยการแลกเปลี่ยนทางสังคม จะเห็นว่าทั้งไสนซ์และมาลามีความสนใจ ความตั้งใจ ความปรารถนาของตนเอง การต่อรองตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ทั้งสองฝ่ายรู้ว่าตนเองมีสิ่งใดที่สามารถใช้ต่อรองได้ และสิ่งนั้นมีความหมายต่ออีกฝ่ายหนึ่งหรือไม่ มาลารู้ว่าอาจต้องเผชิญกับปัญหาเรื่องสิทธิพำนักรหากชีวิตสมรสกับไสนซ์มีปัญหาตั้งแต่ในระยะแรก เธอจึงรอจนได้สิทธิพำนักรถแล้วจึงตั้งเงื่อนไขกับไสนซ์เรื่องการเปิดร้านรับแก้เสื้อผ้า ขณะเดียวกัน ไสนซ์ก็ตระหนักดีว่าการแสดงบทบาทดูแลของผู้เป็นแม่ มีส่วนทำให้ตนไม่สามารถมีชีวิตคู่ได้ก่อนหน้านี้ มาลาจึงมีความหมายมากสำหรับเขา และตลอดระยะเวลาหลายปีที่อยู่ด้วยกัน มาลาก็จับความรู้สึกของไสนซ์ได้ จึงสามารถตั้งเงื่อนไขในการอยู่ร่วมกันเพื่อต่อรองให้ได้ทำในสิ่งที่ตนต้องการ ซึ่งสามารถประสบความสำเร็จได้ด้วยความสามารถของไสนซ์

กรณีตัวอย่างของความสัมพันธ์ที่พึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างไสนซ์และมาลา อาจทำให้ดูเหมือนว่า ชีวิตสมรสของหญิงไทยกับชายเยอรมันเต็มไปด้วยการคาดคั้นฉ้อฉลและใช้กลยุทธ์ต่างๆ แต่ในความเป็นจริงแล้ว นี่เป็นตัวอย่างของการต่อรองซึ่งอาจจะเกิดขึ้นเมื่อคู่สมรสต้องการในสิ่งที่ตนปรารถนาหรือเมื่อมีข้อขัดแย้งเท่านั้น การแต่งงานคือการผูกสองชีวิตให้อยู่ในความสัมพันธ์แบบพึ่งพาซึ่งกันและกัน หญิงไทยรู้ว่าเธอต้องพึ่งพาสามีชาวเยอรมันในด้านกฎหมาย เศรษฐกิจ และสังคม แต่ขณะเดียวกันส่วนใหญ่ของผู้ให้สัมภาษณ์ก็ยอมรับว่ารู้สึกได้ถึงความรัก ความรับผิดชอบ การดูแลเอาใจใส่ที่เขามีต่อเธอ แม้ว่าพวกเขาอาจไม่รู้สึกรักชายเยอรมันผู้เป็นสามี ณ วันที่เริ่มต้นชีวิตคู่ แต่ก็รับผิดชอบต่อดูแลเอาใจใส่สามี ทำให้ชายเยอรมันรู้สึกว่าจะได้รับความรักจากภรรยา และด้วยความรู้สึกเช่นนี้ เขาจึงเต็มใจที่จะสนับสนุนกิจการเธอ โดยเฉพาะในด้านกฎหมายและเศรษฐกิจ ในกรณีอื่นๆ ที่ความคาดหวัง

¹² ข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาลาและไสนซ์ในปี 1994 และ 1996 ตามลำดับ (ดู Ruenkaew 2003, 277, 298).

และสิ่งที่คู่สมรสพยายามทำให้ไม่สอดคล้องกับความคาดหวังของอีกฝ่าย ก็อาจทำให้เกิดการหย่าร้างตามมาได้ (Sutherland 2014)

สรุป

ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิหลังชีวิตของคู่สมรสไทย-เยอรมัน แสดงให้เห็นถึงกระบวนการที่นำไปสู่การตัดสินใจแต่งงาน ซึ่งในภาพรวมมีแบบแผนดังนี้ 1) ส่วนใหญ่ของคู่สมรสรู้จักกันผ่านเครือข่ายจัดหาคู่ ทั้งในรูปแบบที่ดำเนินกิจการเป็นบริษัทถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งในปัจจุบันได้ใช้ช่องทางผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเปิดเป็นเว็บไซต์จัดหาคู่ด้วย และรูปแบบไม่เป็นทางการ เช่น การแนะนำของเพื่อนหรือญาติ ตลอดจนบริการจัดหาคู่โดยหญิงไทยที่ย้ายถิ่นผ่านการสมรสมาอยู่ในประเทศเยอรมนีก่อนแล้ว 2) คู่สมรสมีระยะเวลาค่อนข้างสั้นในการเรียนรู้กันก่อนตัดสินใจแต่งงาน บางคู่รู้จักกันเพียงวันเดียว หรือบางคู่อาจใช้เวลาไม่กี่เดือน และ 3) หญิงไทยตัดสินใจแต่งงานด้วยแรงจูงใจทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ในขณะที่แรงจูงใจของชายเยอรมันมักตั้งอยู่บนพื้นฐานของความมุ่งหวังที่จะมีคู่ชีวิต แบบแผนดังกล่าวทำให้เกิดข้อสงสัยตลอดจนภาพตายตัวว่าคู่สมรสไทย-เยอรมันอาจมีชีวิตสมรสที่ไม่ยืนยาว

อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากการศึกษาวิจัยได้ชี้ให้เห็นว่าคู่สมรสไทย-เยอรมันส่วนใหญ่มีชีวิตสมรสที่ยืนยาว อันเนื่องมาจากปัจจัยของความสัมพันธ์ที่เริ่มต้นจากการแลกเปลี่ยนชดเชยต่างตอบแทน และพัฒนาไปสู่ความสัมพันธ์ที่คู่สมรสพึ่งพาซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความพึงพอใจและทำให้สามารถครองคู่อยู่ด้วยกันเป็นเวลานาน กล่าวคือ คู่สมรสไทย-เยอรมันตัดสินใจแต่งงานกันบนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนชดเชยต่างตอบแทน ระหว่างหญิงไทยที่จะได้รับความมั่นคงทางเศรษฐกิจ กับชายเยอรมันที่จะได้รับความสัมพันธ์ใกล้ชิดที่มีคุณค่าด้านอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนที่คู่สมรสรู้สึกหรือมองว่าเป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนที่เป็นธรรม และเชื่อมโยงคู่สมรสไว้ในความสัมพันธ์ที่พึ่งพาพึ่งพิงต่อกัน และตราบติดที่ทั้งสองฝ่ายยังได้ในเรื่องที่ปรารถนาก็คงไม่มีเหตุผลอันใดที่จะตัดทอนความสัมพันธ์ลง

แม้ว่าการตัดสินใจแต่งงานด้วยแรงจูงใจทางเศรษฐกิจ อาจทำให้ดูเหมือนว่าหญิงไทยอาศัยการแต่งงานกับชายเยอรมันเป็นเพียง “เครื่องมือ” ไปสู่ผลประโยชน์บางอย่าง อันได้แก่ สิทธิพำนักรและโอกาสในการทำงานหารายได้ และแม้ว่าหญิงไทยที่เป็นผู้ให้สัมภาษณ์หลายคนอาจกล่าวว่าไม่ได้แต่งงานเพราะรักใคร่ชอบพอสามีเยอรมัน แต่จากการที่ใช้ชีวิตอยู่ด้วยกันกับชายเยอรมันที่มีความรับผิดชอบ คอยดูแลเอาใจใส่ทั้งตัวเธอและครอบครัวของเธอในประเทศไทย หญิงไทยส่วนใหญ่จึงดูแลเอาใจใส่ฝ่ายชายอย่างเต็มที่ และแม้ว่าคู่สมรสแต่ละคู่จะมีศักยภาพทางเศรษฐกิจสังคมที่แตกต่างกัน ซึ่งส่งผลให้ชีวิตสมรสแตกต่างกันไปด้วย ก็ไม่สามารถสรุปรวมว่าคู่สมรสไทย-เยอรมันเป็น “คู่สมรสที่มีปัญหา” ทั้งหมด ดังที่การอภิปรายในบทความนี้ได้แสดงให้เห็นว่า ทั้งชีวิตของคู่สมรสและความสัมพันธ์ในชีวิตคู่ล้วนเป็นสิ่งที่มิพลวัต ไม่ได้หยุดนิ่ง และยังคงเปลี่ยนแปลงไปตามระยะเวลาและสถานการณ์

รายการอ้างอิง

เอกสารภาษาไทย

พัทธา เรือนแก้ว. 2541. “หญิงไทยในเยอรมนี: ศึกษากรณีการย้ายถิ่นโดยการใช้การแต่งงานเป็นเครื่องมือ.” ใน *สตรีศึกษา*, บรรณาธิการโดย ปาริชาติ วลัยเสถียร, ภาวนา พัฒนศรี, และ สนิทร์ สิทธิรักษ์, 142-183. กรุงเทพฯ: โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พัทธา เรือนแก้ว. 2552. *สิทธิหญิงไทยกรณีเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

ยุพา วงศ์ไชย, เล็ก สมบัติ, นัทธี จิตสว่าง, ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, และ สายจิตร์ สิงห์เสนี. 2532. *ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อการไปประกอบอาชีพค้าประเวณีของสตรีไทยในต่างประเทศ*. กรุงเทพฯ: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เอกสารภาษาอังกฤษ

Cohen, Erik. 1996. “Open-Ended Prostitution as a Skilful Game of Luck: Opportunity, risk and security among tourist-oriented prostitutes in a Bangkok soi.” In *Thai Tourism: Hill tribes, islands and open-ended prostitution*, 269-291. Bangkok: White Lotus.

Collett, Jessica L., and Jade Avelis. 2011. “Building a Life Together: Reciprocal and negotiated exchange in fragile family.” In *Advances in Group Processes*, edited by Shane R. Thye and Edward J. Lawler. Vol. 28 of *Advances in Group Processes*, 227-254. Bingley, UK: Emerald.

Davis, Kingsley. 1941. “Intermarriage in Caste Societies.” *American Anthropologist* 43(3): 376-395.

Eshleman, John Ross. 1985. *The Family: An introduction*. Boston: Allyn & Bacon.

Kelly, Harold. H., and John W. Thibaut. 1978. *Interpersonal Relations: A theory of interdependence*. New York: Wiley.

- Merton, Robert K. 1964. "Intermarriage and the Social Structure: Fact and theory." *Psychiatry: Interpersonal and biological processes* 4(3): 361-374.
- Murstein, Bernard I. 1980. "Mate Selection in the 1970s." *Journal of Marriage and the Family* 42(4): 777-792.
- Nakonezny, Paul A., and Wayne H. Denton. 2008. "Marital Relationships: A social exchange theory perspective." *The American Journal of Family Therapy* 36(5): 402-412.
- Ruenkaew, Pataya. 2017. "Victims of Traffic in Women, Marriage Migrants, and Community Formation: A history of migration of Thai women to Germany." In *Gendered Encounters between Germany and Asia: Transnational perspectives since 1800*. Palgrave Series in Asian German Studies, edited by Joanne M. Cho and Douglas T. McGetchin, 253-274. London: Palgrave Macmillan.
- Safilios-Rothschild, Constantina. 1976. "A Macro- and Micro- Examination of Family and Love: An exchange model." *Journal of Marriage and the Family* 38(2): 355-362.
- Thibaut, John W., and Harold H. Kelly. 1959. *The Social Psychology of Groups*. New York: Wiley.
- Van Lange, Paul A. M., and Daniel Balliet. 2015. "Interdependence Theory." In *APA Handbook of Personality and Social Psychology, Vol. 3 Interpersonal relations*, edited by Mario Mikulincer and Phillip R. Shaver. Washington, D.C.: The American Psychological Association.

เอกสารภาษาเยอรมัน

- agisra (Arbeitsgemeinschaft gegen internationale sexuelle und rassistische Ausbeutung), ed. 1990. *Frauenhandel und Prostitutionstourismus: Eine Bestandsaufnahme zu Prostitutionstourismus, Heiratsvermittlung und Menschenhandel mit*

ausländischen Mädchen und Frauen [Traffic in Women and Prostitution-Tourism: A stock-taking on prostitution-tourism, marriage agencies, and traffic in foreign women]. München: Trickster.

Beer, Bettina. 1996. *Deutsch-philippinische Ehen: Interethnische Heiraten und Migration von Frauen [German-Philippine Marriages: Interethnic marriages and female migration]. Berlin: Dietrich Reimer Verlag.*

Berghaus, Margot. 1987. "Einsame Herzen: Die Zeitung als Vermittler von persönlichen Kontakten" ["Lonely Hearts: Newspaper advertising as facilitator for personal contacts."] In *Mensch und Medien: Zum Stand von Wissenschaft und Praxis in nationaler und internationaler Perspektive [People and Media: The state of science and practice from a national and international perspective]*, edited by Marianne Grewe-Partsch and Jo Groebel, 166-179. München: Saur.

Eder-Jonas, Regina. 1988. "Thailändische und Philippinische Frauen als Opfer von Zwangsprostitution und Heiratshandel in der Bundesrepublik" ["Thai and Filipino Women as Victim of Forced Prostitution and Marriages"]. Diplomarbeit (Katholisch-theologische), Universität Tübingen.

Glowsky, David. 2007. "Staatsbürgerschaft als Ressource bei der Heirat ausländischer Frauen: Eine Analyse mit Daten des sozio-ökonomischen Panel" ["Why do German Men Marry Women from Less Developed Countries?: An analysis of transnational assortative mating based on the German socio-economic panel"]. *Zeitschrift für Soziologie* 36(4): 282-301.

Heine-Wiedenmann, Dagmar, and Lea Ackermann. 1992. *Umfeld und Ausmaß des Menschenhandels mit ausländischen Mädchen und Frauen [Context and Extent of Trafficking in Foreign Girls and Women]. Schriftenreihe des Bundesministeriums für Frauen und Jugend, Band 8. Stuttgart, Berlin, Köln: Kohlhammer.*

Kleiber, Dieter, and Doris Velten. 1994. *Prostitutionskunden: Eine Untersuchung über soziale und psychologische Charakteristika von Besuchern weiblicher*

Prostituierter in Zeiten von AIDS [Prostitution Clients: A study on social and psychological characteristics of visitors of female prostitutes in times of AIDS]. Baden-Baden: Nomos-Verl.-Ges.

Lautmann, Françoise. 1973. "Soziologische Analyse der Mischehe: Ablehnung von Gruppen oder wechselseitiger kompensatorischer Austausch?" ["Sociological Analysis on Intermarriage: Group declination or reciprocal compensatory exchange"]. *Ehe: Zentralblatt für Ehe und Familienkunde* 10: 106-114.

Lipka, Susanne. 1985. *Das käufliche Glück in Südostasien [Buyable Happiness in Southeast Asia]*. Münster: Westfälisches Dampfboot.

Niesner, Evira, Estrella Anonuevo, Marta Aparicio, and Petchara Songsiengchai-Fenzl. 1997. *Ein Traum vom besseren Leben: Migrantinnenerfahrungen, soziale Unterstützung, und neue Strategien gegen Frauenhandel [A Dream of Better Life: Migrants experiences, social support, and new strategy against traffic in women]*. Opladen: Leske & Budrich.

Renschler, Regula. 1987. *Ware Liebe: Sextourismus, Prostitution, Frauenhandel [Commodity Love: Sextourism, prostitution, trafficking in Women]*. Wuppertal: Peter Hammer Verlag.

Ruenkaew, Pataya. 1990. "Leben in zwei Welten: Thailändische Frauen in Deutschland" ["Living in Two Worlds: Thai women in the Federal Republic of Germany"]. In *Liebes- und Lebensverhältnisse: Sexualität in der feministischen Diskussion [Modes of Life and Modes of Love: Sexuality in the feminist discussion]*, edited by Interdisziplinäre Forschungsgruppe Frauenforschung, 157-175. Frankfurt: Campus Verlag.

Ruenkaew, Pataya. 1998. "Heiratsmigration: zur Soziologie der Einwanderung thailändischer Frauen nach Deutschland" ["Marriage Migration: Toward the sociology of the migration of Thai women to Germany"]. research report. Bielefeld: Universität Bielefeld, Fakultät für Soziologie.

- Ruenkaew, Pataya. 2003. *Heirat nach Deutschland: Motive und Hintergründe thailändisch-deutscher Eheschließungen* [Marriage to Germany: Motive and background of Thai-German marriages]. Frankfurt / New York: Campus Verlag.
- Schütze, Fritz. 1977. *Die Technik des Narrativen Interviews in Interaktionsfeldstudien: Dargestellt an einem Projekt zur Erforschung von kommunalen Machtstrukturen* [The Technique of Narrative Interviews in Interaction Field Studies: Presented on the example of a project for the study of communal power structures]. Arbeitsberichte und Forschungsmaterialien Nr. 1. Bielefeld: Universität Bielefeld, Fakultät für Soziologie.

เอกสารออนไลน์

- Goldsmith, Barton. 2011. "Interdependence Day(s)—How to Create a Balanced Relationship." *Psychology Today*, July 1, 2011. Accessed February 19, 2018. <https://www.psychologytoday.com/blog/emotional-fitness/201107/inter-dependence-days-how-create-balanced-relationship>.
- Statistisches Bundesamt. 2017. "0,6% weniger Ehescheidungen im Jahr 2016" ["0.6% Fewer Divorces in 2016"] *Destatis Statistisches Bundesamt*, July 11, 2017. Accessed February 27, 2018. <https://bit.ly/2LIBUQa>.
- Statistisches Bundesamt. 2018. *Bevölkerung und Erwerbstätigkeit. Ausländische Bevölkerung. Ergebnisse des Ausländerzentralregisters 2017* [Population and Employment. Foreign population. Results of the Central Register on Foreigners 2017]. Wiesbaden: Statistisches Bundesamt (Destatis). Accessed June 24, 2018. <https://bit.ly/2uZk1w2>.
- Sutherland, Anna. 2014. "Modern Marriage: Individualistic or interdependence?" *Institute of Family Studies*, June 26, 2014. Accessed February 19, 2018. <https://ifstudies.org/blog/modern-marriage-individualistic-interdependent>.

